

احکام و خصائص الحرمین...: از

منابع معاصر در تاریخ و فقه تطبیقی
حرمین، نوشته علی احمد یحیی القاعدی

احکام و خصائص الحرمین المکی والمدنی
فی الفقه الاسلامی، در اصل رساله دکترای
نویسنده است که به رسم رساله‌های
دانشگاهی، مقدماتی درباره موضوع، پیشینه و
روش این پژوهش را در بر می‌گیرد. با این که
موضوع محوری کتاب، طرح دیدگاه‌ها و
مسائل فقهی است، تاریخ و توسعه‌های حرمین
نیز در آن تحلیل شده است. این بررسی‌ها با
بیان دیدگاه‌های فقیهان مذاهب چهارگانه اهل
سنت و یادکرد فضیلت‌ها و ویژگی‌های معنوی
حرمین همراه گشته است.

این ویژگی‌ها را در کتاب حاضر می‌توان
یافت: گستردگی و جامعیت در ارائه یک دوره
معارف حج و حرمین، گزارش سخنان فقیهان
چهارگانه اهل سنت، توجه به نمودار و جداول
(ص ۲۰۱، ۲۶۰، ۲۶۶-۲۶۷)، همراه کردن گزارش‌های
تاریخی با مسائل فقهی، گزارش تحلیلی از

تعمیرها و توسعه‌های حرمین (ص ۱۲۹-۲۶۷)،
تبویب و تدوین مناسب و منطقی، و فراوانی و
غنای منابع و مآخذ. (ص ۹۵۱-۹۶۵)

کتاب در پنج باب و فصول بسیار تدوین
گشته است. در بابی با عنوان مقدمه، این
موضوعات بیان شده‌اند: سیر تاریخی بنای
کعبه و تعمیر و توسعه مسجدالحرام، حفر زمزم
از روزگار جاهلیت تا دوران آل سعود همراه
گزارشی تاریخی از مناصب کعبه، پرده کعبه،
مقامات چهارگانه، تاریخ تعمیر و توسعه
مسجدالنبی، ظهور بدعت‌ها در حرمین، و
پاسخ به شبهات خاورشناسان. (ص ۲۴-۲۶۶)
نویسنده در گفتار پیرامون عمارت و
بازسازی‌ها، نوسازی‌ها و توسعه‌های
مسجدالحرام در روزگار خلفای اموی و
عباسی، اطلاعات منابع تاریخی مکه مانند
/اخبار مکه ازرقی (م. ۲۴۸ق.) و /اخبار مکه
فاکهی (م. ۲۷۹ق.) را تلخیص و گزارش نموده
(ص ۱۶۰-۱۷۸) و سپس از آغاز و پایان توسعه
به دست سلطان سلیم خان عثمانی در سال
۹۷۹ق. و اتمام آن به دست سلطان مراد خان

در ۹۸۹ق. سخن گفته است. (ص ۱۸۱-۱۸۲) نیز ویژگی‌های توسعه اول و دوم مسجدالحرام در روزگار آل سعود را بیان کرده است. توسعه اول مسجدالحرام با فرمان ملک سعود بن عبدالعزیز در سال ۱۳۷۵ق. آغاز گشت و در چهار مرحله همه بخش‌ها و اجزای مسجدالحرام تغییر و توسعه داده شد. (ص ۱۹۲-۱۹۵) توسعه دوم در روزگار ملک فهد بن عبدالعزیز انجام گرفت (ص ۱۹۶) و مروه نیز تغییر اساسی یافت. (ص ۱۹۹) در این توسعه، مساحت مسجد به ۳۵۶۰۰۰ متر مربع رسید. (ص ۱۹۶) احداث طبقات مختلف و ستون‌های فراوان (۱۴۵۳ ستون) و گسترش باب‌ها (۴۱ باب) از ویژگی‌های این توسعه هستند. (ص ۱۹۷-۲۰۱)

در بررسی بناها و توسعه‌های مسجدالنبی نیز اطلاعاتی کلی درباره بنای اولیه روزگار نبوی و بنای دوران عمر بن خطاب و عثمان و خلفای پسین ارائه شده است. (ص ۲۳۵-۲۴۹) از بنای مسجدالنبی پس از آتش‌سوزی سال ۸۸۶ق. به دست سلطان قایتایی از سلاطین ممالیک مصر تا تعمیر و توسعه به دست عبدالمجید خان عثمانی ۳۸۷ سال فاصله بود. سلطان عثمانی با فرستادن مهندسان، کارشناسان، نجاران و کارگران و آماده ساختن وسایل و امکانات مورد نیاز در ۱۲۶۵ق. به تعمیر و توسعه مسجد پرداخت و در سال ۱۲۷۷ق. آن را به پایان رساند.

(ص ۲۵۳-۲۵۴) مسجدالنبی در روزگار آل سعود تاکنون سه توسعه داشته است: توسعه اول به سال ۱۳۷۰ق. در روزگار ملک عبدالعزیز (ص ۲۵۹-۲۶۰)، توسعه دوم در روزگار ملک فیصل (ص ۲۶۱) و توسعه سوم در روزگار ملک فهد (ص ۲۶۳). در مجموع، مساحت مسجدالنبی بسیار گسترده شد و به ۲۳۵۰۰۰ متر مربع رسید. (ص ۲۶۴-۲۶۷) اکنون مساحت مسجد و صحن اطراف آن ۴۰۰۵۰۰ متر مربع است.

نویسنده در رد ادعای خاورشناسان غربی که سبک معماری اسلامی-عربی را انکار کرده‌اند، توسعه‌های تاریخی حرمین و کعبه را دلیل وجود هنر معماری نزد عرب‌ها در همه دوره‌های تاریخی دانسته است. (ص ۱۳۱-۱۳۹) نیز در این باب از احکام و مناسک قبله، دیدگاه‌های فقیهان اهل سنت درباره استقبال، تعریف قبله، مرکزیت قبله برای امت اسلامی، و استدبار قبله سخن رفته است. (ص ۲۶۹-۴۱۶) نویسنده از وضع قبله مسجدالنبی پس از هجرت نبوی سخن گفته و نیز به مسائل نجومی قبله و مرکزیت کعبه برای کره زمین هم اشاراتی کرده است. (ص ۳۸۹-۳۹۵)

باب دوم به فضایل، ویژگی‌ها و احکام کعبه می‌پردازد و به پشتوانه منابع فقهی و حدیثی، از این مباحث سخن می‌گوید: نکات و فروعی درباره آداب ورود به کعبه، نماز در کعبه، فروش و سرقت پرده کعبه، جایگاه‌های

مکه، فروش و اجاره خانه‌های حرم مکه، خراج بر مزارع مکه، تقسیم اراضی مکه، و انتقال خاک و سنگ مکه. (ص ۵۹۳-۷۵۰)

همین مباحث در باب پنجم درباره حرم مدنی، ویژگی‌ها و امتیازات مدینه، فضیلت‌های مسجدالنبی، ویژگی‌های کوه اُحُد، زیارت مسجد قبا، زیارت قبور بقیع و مرقد نبوی از دیدگاه حدیثی و فقهی طرح شده است. (ص ۷۵۱-۹۰۷)

این کتاب در دو جلد در ۹۸۴ صفحه به زبان عربی در قطع وزیری به سال ۱۴۲۹ق. به اهتمام مؤسسه الریان بیروت منتشر شده است.

علی احمدی میرآقا

احلال ← تحلل

احمد بن اقبال قزوینی: از دانشوران و قاریان ایرانی مکه

ابوالعباس احمد بن عمر^۱ اقبال^۲ یا ابوالعباس بن ابی‌عمر معروف به قزوینی مکی در جمادی الآخره سال ۶۳۹ق. زاده شد.^۳ به رغم تصریح منابع به شهرت قزوینی، گزارشی از

نماز پیامبر در اطراف کعبه، پیوند حجر اسماعیل و کعبه، حدود طواف کعبه، طهارت در طواف کعبه، ویژگی‌های رکن و مقام ابراهیم، استلام رکن یمانی و رکن حجرالاسود، فضیلت‌های مُلتَزَم، نگاه به کعبه، ویژگی‌ها و مناسک آب زمزم و برکات و آثار معنوی آن. چنان‌که از مباحث این باب و دیگر ابواب پیدا است، نویسنده همراه یادکرد مناسک و فروع فقهی، جنبه‌های فضایی، میراث تاریخی و آداب اخلاقی مربوط به هر موضوع را نیز یاد می‌کند. (ص ۴۱۷-۵۳۵) از این رو، در باب سوم در کنار بیان احکام، مناسک و ویژگی‌های مسجدالحرام، به تفصیل از حدود و تفاوت‌های حرم مکی و مدنی (ص ۵۳۷-۵۶۲)، فضیلت‌های نماز و دو چندان شدن پاداش کارهای نیک در مسجدالحرام سخن گفته (ص ۵۷۷-۵۹۱) و به بیان فروعی خاص چون احکام نذر سفر بیت الله الحرام و تبیین مفهوم نذر نیز پرداخته است. (ص ۵۶۷-۵۷۵)

باب چهارم در چهار فصل، شرحی تحلیلی از احکام و حرمت مکه و حرم مکی در فقه اسلامی ارائه می‌دهد. مباحث این باب در این قلمرو هستند: نام‌های مکه در قرآن، اقامه حدود در مکه، قصاص و قتال در مکه، بَغی و بُغات، حمل سلاح در مکه، پای نهادن مشرکان در حرم مکی، صید در حرم مکی، قطع درخت در

۱. تاریخ نجر عدن، ص ۱۱، ۴۳.

۲. العقد الثمین، ج ۳، ص ۱۸.

۳. السلوک، ج ۲، ص ۴۲۸؛ العقد الثمین، ج ۳، ص ۱۸.